

Metodika pěstování trsnatého žita *Secale cereale*, var. *multicaule*

Ing. Jan Pelikán, CSc.

Výzkumný ústav pícninářský, spol. s r.o., 664 41 Troubsko

e-mail: pelikan@vupt.cz

Představení druhu:

Žito trsnaté (*Secale cereale*, var. *multicaule*) je starý rostlinný druh, který se u nás dříve pěstoval a lidově byl nazýván "lesní žito", "svatojánské žito", "jánské žito", "křibice", případně "škřípice". Tento druh žita se vyznačuje bohatým olistěním, delší vegetační dobou, značným odnožováním, drobnějším zrnem a výškou porostu až do 200 cm. Z pěstitelského hlediska se jedná o velice skromný druh žita, rostoucí dobře i v půdně a klimaticky nepříznivých podmínkách.

Uvedené lidové názvy vystihují vlastnosti, popřípadě způsoby, charakteristické pro pěstování a využívání tohoto druhu. Název "žito lesní" je odvozen z toho, že toto žito bylo převážně pěstováno na pasekách po těžbě dřeva mezi pařezy, kam se vysévalo ručně. Dr. Brada ve svých písemných poznámkách, které se doposud dochovaly uvádí, že toto žito se před 80 roky pěstovalo na Valašsku následujícím způsobem: na pasekách mezi pařezy se spálil zbytek klestu a na místa pálení, která se nazývala "požáry", se zakopávalo ručně osivo žita. Oheň se potahoval, aby plochy "požárů" byly co největší. Pro svoji nenáročnost na klima a na živiny se žito selo bez hnojení. Vyséváno bylo čisté žito, nebo jeho směs s kmínem. Setí se provádělo ve třetí dekádě června (v období svátku sv. Jana) a odtud je další lidové názvy druhu - "svatojánské žito", „jánské žito“.

V tomto termínu má toto žito mimořádné růstové a odnožovací schopnosti. Do podzimu vyrůstá do výšky 20 až 30 cm a narostlá hmota byla nazývána "křibím" a odtud je další lidový název tohoto druhu - "křibice". Křibí v podstatě znamená živý plot, případně porost, zakládáný na porušených svazích pro jejich upevnění. Znamená to, že tento druh žita má schopnost zabraňovat na exponovaných svazích vodní erozi. Narostlá hmota byla přepásána na podzim ovce a regenerační schopnost druhu je taková, že toto přepásání nepoškodilo porosty a tyto se v následujícím roce sklízely na semeno. Zrno křibice bylo využíváno na mletí mouky, která se používala na pečení chleba. Chléb z této mouky měl svoje specifické aroma a pomaleji okorával.

Za zmínku také stojí to, že toto svatojánské žito dalo základ šlechtění žita v České republice.

V padesátých letech minulého století se výzkumně tímto druhem zabýval prof. Halva na tehdejší výzkumné stanici pícninářské v Troubsku, kde zkoušel jeho možnosti pícninářského využití. Výsledky jeho zkoumání se bohužel v praxi neuplatnily a druh postupně přešel v zapomenutí. Pouze ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm bylo a doposud je na malých parcelkách tamními pracovníky udržováno a díky tomu se podařilo tento materiál zachránit.

V polovině devadesátých let minulého století byl našemu pracovišti poskytnut vzorek s nímž se začalo opět pracovat, především z hlediska pícninářského využití. V rámci dvou projektů NAZV ČR, financovaných MZe ČR byl materiál v dostatečném množství namnožen pro zakládání polních pokusů. V průběhu řešení byl přihlášen do Státních odrůdových zkoušek a v roce 2003 byla povolena odrůda nesoucí jméno Lesan. Odrůda není náročná na

půdní a klimatické podmínky ani na výživu. Lze ji pěstovat z podzimního, jarního a letního výsevu.

Pěstování z podzimního výsevu:

Podzimní výsevy se provádějí jednak při použití druhu jako nevymrzající meziplodiny pro pěstování následné plodiny po likvidaci porostu jarní zaorávkou, případně chemickou cestou. Tento způsob využití zabraňuje vodní erozi v průběhu pozdního podzimu, v zimním období a v časném jaru. Dalším využitím podzimního výsevu je sklizeň zelené píce koncem dubna a v první polovině května a konečně pěstování na semeno. Ve všech třech případech se doporučuje provádět výsev nejpozději do poloviny září. Příprava půdy je stejná jako u všech ozimých obilovin. Po podmítce a střední orbě se pozemek urovná bránami, případně kombinátorem. Před urovnáním lze aplikovat startovací dávku P a K. Seje se do řádků při řádkové rozteči 12,5 cm. Při pěstování druhu jako meziplodiny se seje 100 – 150 kg.ha⁻¹, při setí jako pícniny případně na zrno vyséváme 150 kg.ha⁻¹. Při pěstování na zrno se doporučuje osivo mořit přípravky proti *Fusarium* spp. a sněti (*Tilletia* spp.). Po zasetí se pozemek uválí. Při pěstování na zrno je důležitá volba pozemku, především z hlediska výskytu ovsa hluchého. Jarní růst je rychlý, dobře zapojený porost potlačuje plevy, s výjimkou ovsa hluchého. Porosty na semeno dorůstají výšky okolo 2 m a jsou velmi citlivé na dusík – snadno poléhají.

Výnosy zelené píce se v 1. seči pohybují od 30 do 35 t.ha⁻¹, ve 2. seči od 6 do 7 t.ha⁻¹. Výnosy zrna se pohybují od 1,0 do 1,5 t.ha⁻¹.

Pěstování z jarního výsevu:

Jarní výsevy slouží ke sklizni na zelené krmění, ve vyjímecných případech k pěstování na zrno. Předset'ová příprava je stejná jako u ostatních jarních obilovin. Po podzimní hluboké orbě z jara následuje usmykování pozemku a vláčení, případně se půda připraví kombinátorem. Před urovnáním pozemku lze aplikovat startovací dávku P a K. Vysévá se 100 – 150 kg.ha⁻¹ do řádků 12,5 cm. Doba setí je odvislá od stavu půdy. Po vysetí je vhodné pozemek uválet. Také jarní výsevy vytvářejí dobře zapojené porosty, které jsou schopny potlačovat plevy. V případě nevyrovnaně vzešlých porostů lze aplikovat herbicidy registrované pro obiloviny. Na zelenou píci se sklízí v době od počátku metání do kvetení. V případě včasné sklizně a příznivých vláhových podmínek je porost schopen obrůst do druhé seče, i když ve druhé seči již bývají porosty poměrně hodně prořídle a snadno se zaplevelují. Pro využití na zelené krmění lze vysévat ve směsi s peluškou, případně s některými jednoletými jetelovinami (např. jetel perský – *Trifolium resupinatum*). Výnosy zelené hmoty se pohybují od 15 do 20 t.ha⁻¹.

Pěstování z letního výsevu:

Letní výsevy se provádějí ve druhé polovině června. Vysévá se 150 kg.ha⁻¹. Na podzim se sklízí zelená hmota, v následujícím roce pak je možno sklízet zelenou hmotu, případně zrno. Při letním výsevu je nezbytné moření osiva, protože porosty jsou při vzcházení napadány živočišnými škůdci, především bzunkou ječnou, která je schopna porost totálně zničit. K moření se osvědčil přípravek GAUCHO F 600 FF v dávce 5 l.t⁻¹ a lze jej pro praxi doporučit. Výnosy zelené hmoty při podzimní sklizni se pohybují od 5 do 6 t.ha⁻¹, při jarní sklizni se pohybují od 20 do 25 t.ha⁻¹.

Presentované výsledky byly dosaženy při řešení výzkumného projektu NAZV ČR č. 0057 „Diverzita opomíjených obilnin a pseudoobilnin a její využití v setrvalém zemědělství a zdravé výživě“.